

BİOLOGİYANIN TƏDRİSİNİN METODOLOJİ ƏSASLARI

Ülkər Hüseynova,

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

E-mail: ulkerulyahuseyn@gmail.com

Rəyçilər: *biol.elm.dok., prof. R.L. Sultanov,*
ped.ü.fəls.dok. L.N. Nağıyeva

Açar sözlər: *fəal təlim, kurikulum, pedaqoji bacarıqlar, bioloji faktlar*

Key words: *active, education, pedagogical skills, biological facts*

Ключевые слова: *активное обучение, куррикулум, педагогические навыки, биологические факты*

Biologiyanın tədrisi metodikası təlim və tərbiyə proseslərinin sistemi haqqında elmdir. Metodika pedaqoji elmdir, buna görə də, tədris fənlərinin məzmunu ,forma və metodunun eyni zamanda tərbiyə prosesinin öyrədir. Biologiyanın tədrisi metodikası müəllimlər üçün hazır vəsait və qanunlar yığımı olmayıb, elmi yanaşmadır. Metodika tədris fənlərinin məzmunu, təlim formaları və tərbiyə haqqında elmdir. Biologiyanın tədrisi metodikası kursu proqramının düzgün tərtib edilməsi, burada mövzu ardıcılığına, sistemliliyinə və metodiki prinsiplərə əməl edilməsi xüsusi əhəmiyyət kəsb edir.

Biologiyanın tədrisi metodikasının pedaqoji elm kimi öyrənilməsinin əhəmiyyəti haqqında məlumatların verilməsini planlaşdırılır, bu zaman tədrisi metodikanın inkişaf dövrləri, onun başlıca nöqsanları haqqında məlumat verilir. Azərbaycanın təhsil sistemi dövlət siyasətində əsas prinsipləri, biologiyanın tədrisində təlim tərbiyə məsələləri, orta məktəb biologiya kursunun məzmunu, sistemi, quruluşu prinsipləri, biologiyanın tədrisində metodlar və metodik priyomlar, biologiya fənni üzrə sinifdaxaric işlər, maddi bazanın təşkili ,canlı təbiət guşəsi verilir. Orta texniki-peşə məktəblərində də biologiyanın tədrisi xüsusiyyətlərinə dair mövzuların göstərilən ardıcılıqla tədris edilməsi planlaşdırılır.

Biologiyanın tədrisi yekunlaşdıqdan sonra biologiya sahəsində inteqrasiya məsələlərinə toxunulur. Bu zaman fəndaxili məsələlər və onların tədrisinin xüsusi metodları öyrədilir. Tələbələr bu metodları öyrənərkən artıq hansı fənlər arasında inteqrasiya edəcəyini və onları hansı metodla daha düzgün ,sadə formada başa salacağını bilir. Burada zoologiya, botanika, insan

sağlamlığı və ümumi biologiyanın tədrisi metodikalarının inteqrasiya məsələlərinə xüsusi diqqət yetirilir.

Məşhur humanist yazıçı L.N. Tolstoy belə bir fikrini xatırlamaq yerinə düşərdi; təcrübədən ayrılmış müəllimi faydalı məlumatlarla silahlandırmayan pedaqogikasını pisləyərək pedaqoji tərübəni öyrənməyi, müəllimlərin pedaqoji təcrübələrini genişləndirməyi və bu əsasda elmi nəticələr çıxarmağı lazım bilmişdir. Biologiyanın tədrisi metodikasını öyrənərkən tələbələr nəyi dərk etməli olduqlarını başa düşməli, bioloji problemlərə diqqət yetirməli və nəzəri prinsipləri əsas götürməlidir.

Tədris prosesində metodika bioloji biliklərin düzgün sadə formada şagirdlərə çatdırılmasında həlledici rol oynayır və müəllimlərə yaxından kömək edir. Metodikada tövsiyə olunan metodların köməyi ilə şagirdlər möhkəm bioloji biliklərə yiyələnir və öyrəndikləri bu bilikləri həyatda tətbiq etmək bacarığı formalaşır. Biologiyayı tədris edən hər bir tələbə bilməlidir ki, hər bir mövzu eyni cür tədris olunmur, müxtəlif cür dərk olunan mənbələrdən istifadə edə bilər. Bu zaman bioloji faktlar müxtəlif təcrübələr əsasında formalaşır. Metodikada göstərilən hər bir bölmə vəhdət təşkil edir və bir-birinə əsaslanır.

Biologiyanın öyrənilməsində mövcud olan müxtəlif mənbələrdən səmərəli istifadə olunur. Biologiyanın öyrənilməsinə dair müxtəlif informasiya mənbələri mövcuddur. Bu informasiya mənbələri haqqında və istifadə edilməsi məsələlərini hər bir tələbə bilməlidir. Nə qədər keçmiş mənbələr o qədərdə əhəmiyyət kəsb etməsə də, tələbələr bu mənbələri öz mövqeləri tərəfdən qiymətləndirə bilər. Tələbələr əyaniliyi, metod-

Biologiyanın tədrisinin metodoloji əsasları

ları, şəkilləri, videoçarxları, praktik əhəmiyyətini qiymətləndirə bilər

Biologiyanın tədrisi metodikasına dair N.M. Verzilin və V.M. Korsunksayanın rus dilində “Biologiyanın tədrisinin ümumi metodikası” (1976) və Ə. Salahovun eyni adda Azərbaycan dilində dərs vəsaiti verilmişdir. Lakin bu kitablar müasir dövrün tələblərinə cavab vermir və yenidən işlənib hazırlanmasına ehtiyac vardır. Təəssüf ki, xeyli dərəcədə belə köhnəlmiş dərsliklər mövcuddur. Bu zaman yeni dərsliklərə və müasir dövrün tələblərinə xüsusi ideyalar və fikirlər yaradacaq dərsliklərə ehtiyac vardır.

Tələbələrə araşdırma zamanı mövcud olan mənbələri yenidən işləyib hazırlanmağı tələb olunur. Bu tələblərin özünə məxsus xüsusiyyətləri vardır, biologiyanın istifadə olunan mənbə bəzən inteqrasiya, bəzən də, yaş səviyyələrinə uyğun gəlmir. Bu zaman tələbə bioloji anlayışların tədrisi zamanı yarana biləcək çətinlikləri aradan qaldırmağı bacarmalıdır.

Biologiyanın tədrisi metodikasının qarşısında duran ən mühüm vəzifələrdən biridə şəxsiyyətin formalaşmasıdır. Bu zaman tələbələrin ixtiyarına verilən “Biologiyanın tədrisi metodikası” adlı dərs vəsaiti köməyə çatır. Bu dərs vəsaitində Ə. Ağayevin 2000-ci ildə “Elm” nəşriyyatında çap olunmuş “Pedaqoji fikrimiz dünənimiz, bu günümüz” adlı kitabı, M. Paşayevin 2003-cü ildə çap olunmuş Biologiyanın tədrisində təlim üsullarından istifadə metodikası” həmçinin Z.M. Muradov və H.M. Hacıyevanın metodik vəsaitlərindəki tövsiyələr biologiyanın tədrisində şəxsiyyətin formalaşmasında çox kömək olmuşdür.

Biologiyanın tədrisi zamanı nəzəri və praktik məsələlər çox önəmlidir. Canlı orqanizmlərin inkişafının konkret hadisələr əsasında öyrənilməsi, təbiətdə baş verən hadisələrin qarşılıqlı əlaqəsi, üzvi aləmin təkamülün qanunauyğunluqları haqqında şagirdlərdə düzgün dünya görüşünün formalaşmasında zəmin yaradır. Eyni zamanda şagirdlərdə bioloji biliklər artır əldə etdikləri bilikləri həyatda tətbiq edə bilərlər. Həmçinin ətraf mühitin qorunması, kənd təsərrüfatının elmi əsaslarını, şəxsi gigiyenasının əsas rolunu başa düşməyə, həyata hazırlamağa imkan yaradır. Şagirdlərdə düşüncə inkişafına bilavastə obyektlərin müşahidə edilməsi, onların müqayisəsi və tədqiqat aparılmasında bürüzə verir. K.D.

Uşiniski yazmışdır: Mən uşaq ağıllının məntiqliyə doğru inkişaf etdirilməsində təbiət tarixindən ən əlverişli fənləri zəruri hesab edirəm”.

Biologiyanın inkişaf etdiyi bir dövrdə onun tədrisinin əsas məsələləri gələcək pedaqoji müəllimlərin daha bacarıqlı, dünyagörüşü artmış, bioloji bilikləri və qanunları daha sadə aydın şəkildə istifadə bacarıqlarının formalaşdırmaqdır. Pedaqoji təmayüllü ali məktəblə tələbələrə aşağıdakı bacarıqların formalaşdırılması məqsədə uyğundur.

❖ Müxtəlif mənbələrdən bioloji məlumatları toplamaq və bu məlumatlara tənqidi mövqedən yanaşmaq

❖ Müxtəlif mənbələrdən alınmış informasiyaları təhlil etmək səhvləri üzə çıxarmaq, bioloji faktları və baxışları fərqləndirmək.

❖ Müxtəlif problemləri məntiqi ardıcılıqla düzmək və mövzular üzrə əsas anlayışları izah etmək

❖ Biologiyadan əldə olunan materiallardan mənimsənilmiş bilik bacarıqları ayrı-ayrı mövzuların öyrənilməsinə tətbiq etməyi.

❖ Biologiya fənninin tədrisi prinsiplərinə uyğun bilik səviyyələrinə malik olması

❖ Akvarium, qəfəs, təsərrüfatda saxlanan və təbiətdə yaşayan heyvanların davranışı izləməyi

❖ Preparatlarda şəkillərdə kinofraqmentlərdə, balıqların, məməlilərin və s. üzvlər sistemini göstərməyi

❖ Qida zəncirini tərtib etməyi, ekoloji şəraitdə orqanizmlərinin uyğunlaşması izləməyi

❖ Yoxlama kurslar, buraxılış işlərinə mövzu seçmək onların planını hazırlamaq işləmək qaydalarını tərtib etmək.

Biologiya fənninin məzmununun tədrisi nəzəri baxımdan müəyyən prinsiplərə əsaslanır. Biologiyayı tədris edən hər bir tələbə bilik səviyyəsinə malik olmalıdır və öyrədilən hər bioloji qanun müəyyən olunmuş metodlarla ifadə olunmalıdır. Məktəb biologiyasında əsas xüsusiyyət ondan ibarətdir ki, təbii material – canlı bitki, heyvan üzərində öyrədilir. Bu zaman məktəbyanı təcrübə sahəsində, canlı təbiət guşəsində, sinifdə öyrədilir. Nəticə olaraq demək olar ki, Biologiyanın tədrisi aşağıdakı prinsiplərə əsaslanır.

❖ Tələbə biologiyanın tədrisi prinsiplərinə uyğun bilik səviyyəsinə malik olması

❖ Biologiyaya dair biliklərin mənimsənilməsi, tədris zamanı istifadə olunan metod və priyomların daha əlverişli olması

❖ Biologiyadan mühazirələr, canlı guşədə təcrübə təsərrüfat, ekskursiyalar laboratoriya məşğələləri zamanı tələbə müəyyən bilik səviyyəsinə malik olmasının yoxlanılması

Problemin aktuallığı. Biologiyanın tədrisinin metodoloji əsaslarına aydınlıq gətirmək.

Problemin yeniliyi. Biologiyanın tədrisi zamanı müəyyən prinsiplərin yenilənməsi

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalə gənc tədqiqatçıların, magistrantların eyni zamanda biologiyanı tədris edən müəllimlər üçün faydalı olacaqdır. Onlar öz fəaliyyətlərində professorların qənaətlərindən bəhrələnəcəklər.

ƏDƏBİYYAT

1. Sultanov R.L. Tədris prosesinin keyfiyyətinin yüksəldilməsi yolları və onun müasir problemləri. BAHDM əsərləri XV buraxılış Bakı, 2000.

2. Sultanov R.L. Fənn üzrə təhsil standartlarının hazırlanması aktual problem kimi / “Ali məktəb müəllimi: reallıqlar problemlər və perspektivlər” mövzusunda respublika elmi-praktik konfransının məruzə və tezisləri. Bakı, 2004.

У. Гусейнова

МЕТОДОЛОГИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ БИОЛОГИИ

РЕЗЮМЕ

В статье основное внимание уделяется методологической основе преподавания биологии. Отмечается, что преподавание содержания предмета Биологии, с научной точки зрения основывается на определенные принципы. Автором статьи далее перечисляются данные принципы.

U. Huseynova

METHODOLOGICAL BASIS OF TEACHING OF BIOLOGY

SUMMARY

The article is dedicated to the methodological basis of teaching of Biology. It's shown; new future pedagogy is devoted to the formation of teachers' skills in the period of biological developments.

Redaksiyaya daxil olub: 09.01.2018